

Βαλαργιό ύδαίνως
Πασιά ύδαίνως εγροδοί
κάλον.

Δωροδία εγροδοί κάλον κα-
χισά Μεδενίλας δια γρ: 3650: Εδωσαν $\frac{1}{4}$ γρ: 912 $\frac{1}{2}$

Καζιμιά εγροδοί κάλον
Αδύνα δάκλον μόνον
Πάος ύδαίνως

Δωροδία εγροδοί κάλον κα-
χισά Μεδενίλας δια γρ: 10050: Εδωσε ----- 2512

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΕΘΝΙΚΟ ΙΑΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ

Τειναχα δάκλον μόνον
Ζύρα ύδαίνως
Ξιχάκαρον ύδαίνως
Καράμα εγροδοί κάλον
Μοναζήρι κορυφός δάκλον
Μαζήρια εγροδοί κάλον
Ζαρά ύδαίνως
Χαμιά ύδαίνως
Κιόνια δάκλον μόνον

Είς τόν γρηθόν Νολαράν: 30250: Εδωσε ----- 7562 $\frac{1}{2}$

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η Οικονομία στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης

Φωνιά εγροδοί κάλον
Γυόρα δάκλον μόνον
Ξιθίρα ύδαίνως
Σλωιά εγροδοί κάλον
Βίγια ύδαίνως
Μίζος ύδαίνως
Μασιρνύ ύδαίνως
Μωσα ύδαίνως
Χαρίβια δάκλον μόνον
Ταϊόρα ύδαίνως
Μοναζήρι φωνιά ύδαίνως

Είς τόν γρηθόν Νολαράν: $\frac{65000}{109950}$: Εδωσε ... $\frac{16250}{27237:0}$

1-2 Οκτωβρίου 2021

Περίληψεις

Δύνα εγροδοί κάλον
Πέφι δάκλον μόνον
Απαρόμαρσος εγροδοί κάλον

Είς τόν γρηθόν Νολαράν: 10500: Εδωσε ----- 2625

Ξιφαρέγια εσάνω εγροδοί κάλον:
Ξιφαρέγια κάλω ύδαίνως.
Ξιχάκαρον ύδαίνως

Είς τόν γρηθόν Νολαράν: 1000: Εδωσε ----- 250

Στοιώ δάκλον μόνον

Είς τόν κού παύτορον Νολαράν: 110: Εδωσε ----- 27 $\frac{1}{2}$

Κωχες βαγαλαδέ εγροδοί κάλον

Είς τόν χωριανός ----- 10008 Εδωσε $\frac{1}{4}$ δαυρ
Σωλέρης Νολαράν: 250

Πογιαδά μιλιά τής Εσιδάυβι εγρ:
εδοί κάλον: εγροδοί κάλον τών ιδουκασών.
Ανά μοναζήρια Αγγάλως κα Ζαφ
αρχος δάκλον μόνον.

Είς τόν τούρνον Ζέρβαν.
κα Αγαγιόζην Αδ κέρων. 4450: Εδωσαν. 1212 $\frac{1}{2}$

Μαζανδράις εγροδοί κάλον
εμνόν ύδαίνως
εσάνω ύδαίνως
Κωδύμα ύδαίνως

Είς τόν πασά Δηράφι:
Μοναζήρι ----- 6450: Εδωσε ... 1712 $\frac{1}{2}$
133260 33314 $\frac{1}{2}$

Επιστημονική Επιτροπή

Χριστίνα Αγριαντώνη
Δημήτρης Δημητρόπουλος
Όλγα Κατσιαρδή-Hering
Χρήστος Λούκος
Βασίλης Παναγιωτόπουλος
Μαρία Χριστίνα Χατζηιωάννου

Επιστημονική Γραμματεία και Οργάνωση

Χρήστος Χρυσανθόπουλος

Για να παρακολουθήσετε τις εργασίες του διαδικτυακού συνεδρίου είναι απαραίτητη η εγγραφή στο παρακάτω link: https://us06web.zoom.us/webinar/register/WN_aCOPNjOIQ36LIDYuX0viYA

Το Διαδικτυακό Συνέδριο «Η Οικονομία στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης» εντάσσεται στο πλαίσιο των επετειακών δράσεων της «**Πρωτοβουλίας 1821-2021**»

© 2021, ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
Βασ. Κωνσταντίνου 48, 116 35, Αθήνα
Τ. (+30) 210 7273554
Φ. (+30) 210 7273629
Ε. ie@ie.gr

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγικό σημείωμα	5
<i>Οικονομικοί προσανατολισμοί και στρατηγικές των υδραϊκών πλοιοκτηπτικών οικογενειών στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης. Η περίπτωση της οικογένειας Μπουντούρη</i> Μηνάς Αντύπας	6
<i>Ο έρανος του Κοινού της Ύδρας για την οικονομική υποστήριξη του επαναστατικού αγώνα, 1821-1827</i> Δέσποινα Βλάχη	6
<i>Η εμπορική ναυτιλία στο πλαίσιο της οικονομίας του πολέμου. Ανακατατάξεις και νέες ευκαιρίες</i> Κατερίνα Γαλάνη	7
<i>Μικρογεωγραφίες υπό αμφισβήτηση: συγκρούσεις μεταξύ αγροτικών κοινοτήτων για τη χρήση των φυσικών πόρων στην επαναστατημένη Πελοπόννησο</i> Σάκης Δημητριάδης	8
<i>Και πέραν της γεωργίας και της ναυτιλίας; Μια ψηλάφηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων των πόλεων στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης</i> Δημήτρης Δημητρόπουλος	8
<i>«Χρηματικές θυσίες»: η διπλή γλώσσα της οικονομικής συμμετοχής των νησιών του Αιγαίου στην Επανάσταση</i> Ελευθερία Ζέη	8
<i>Η οικονομική σκέψη στις παραμονές της Επανάστασης του 1821: το παράδειγμα της εμπορικής εγκυκλοπαίδειας Ερμής ο Κερδώς</i> Εύη Καρούζου	9
<i>«Con principi di onestà e rispettando l'IR. Bandiera...». Έλληνες κουρσάροι και πειρατές, ευρωπαίοι έμποροι και η αυστριακή πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο (Αιγαίο) κατά τη διάρκεια της Επανάστασης</i> Όλγα Κατσαρδή-Hering και Δημήτριος Κοντογεώργης	9
<i>Τα οικονομικά των Οθωμανών πασάδων στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης</i> Ηλίας Κολοβός	10
<i>Οθωμανικές ιδιοκτησίες στην Αθήνα κατά την επαναστατική περίοδο</i> Σεβαστή Λάζαρη	10
<i>Η χρηματοδότηση του υδραϊκού πολεμικού στόλου και «όσα χρεωστεί η Σ. Διοίκησις να δώση εις το Κοινόν της Νήσου Ύδρας», 1821-1827</i> Ευτυχία Λιάτα	11

<i>Δημόσια οικονομικά, υγεία και πολιτική σύγκρουση την εποχή του Ι. Καποδίστρια</i>	
Θανάσης Μπαρλαγιάννης	11
<i>Το Γενικό Καθολικό του Υπουργείου της Οικονομίας για το 1823-1824: μορφή και περιεχόμενο, δημοσιονομικοί μηχανισμοί και δίκτυα στο δημόσιο οικονομικό χώρο το Εικοσιένα</i>	
Σίμος Μποζίκης	12
<i>Η είσπραξη των εθνικών προσόδων ως πεδίο αυθαιρεσιών και ισχυροποίησης τοπικών ελίτ και ως αιτία συγκρούσεων στην Κορινθία στα χρόνια της Επανάστασης</i>	
Γεώργιος Β. Νικολάου	12
<i>Οικονομικές κανονικότητες και ασυνέχειες πριν και μετά την επαναστατική συγκυρία στον μακεδονικό χώρο (1815-1830)</i>	
Δημήτρης Παπασταματίου	13
<i>Οριοθέτηση ενός κτήματος και φορολογικές πραγματικότητες στα χρόνια του Αγώνα: η περίπτωση του Κιβερίου</i>	
Βαγγέλης Σαράφης	14
<i>Τα οικονομικά των αρματολών: από την κτηνοτροφία στη διεύρυνση των οικονομικών δραστηριοτήτων</i>	
Παναγιώτης Στάθης	14
<i>Τα καλύβια της Πελοποννήσου στα χρόνια της Επανάστασης: Μία ιδιαίτερη παραγωγική και οικιστική μονάδα</i>	
Μιχάλης Φέστας	14
Ερευνητικό έργο του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών/ΕΙΕ	
«Τα οικονομικά του Αγώνα – Φορολογία και Κράτος»	16
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ	17

Εισαγωγικό σημείωμα

Υπάρχει διακριτή «οικονομία των Ελλήνων» ή «ελληνική οικονομία» εντός της οικονομίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ιδιαίτερα κατά τις προεπαναστατικές δεκαετίες; Αν ναι, πώς μπορεί να οριστεί; Ποια ήταν η τύχη της οικονομίας αυτής κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης; Ποιες αλλαγές παρατηρούνται στην «οικονομία των Ελλήνων» των επαναστατημένων περιοχών, ποιες ήταν οι επιπτώσεις της «οικονομίας του πολέμου» με τη συνακόλουθη ανασφάλεια και τις υλικές καταστροφές; Πώς συντελέστηκε η μετάβαση από την προεπαναστατική οικονομία των Ελλήνων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη σύγχρονη, νεωτερική και φιλελεύθερη οικονομία του ελληνικού κράτους;

Ερωτήματα όπως τα παραπάνω οριοθετούν το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ξέσπασε η Επανάσταση του 1821. Οι επιπτώσεις που είχε η Επανάσταση και ο πόλεμος στους ποικίλους τομείς της οικονομίας των επαναστατημένων περιοχών, οι νέες οικονομικές συνθήκες που επέβαλε η δημιουργία ενός υπό διαμόρφωση κράτους, οι προσαρμογές της οικονομίας σε συνθήκες πολέμου, θα αποτελέσουν μερικά από τα ζητήματα που θα συζητηθούν στις εργασίες του συνεδρίου.

Στο συνέδριο θα δοκιμαστούν προτάσεις νέων θεματικών πεδίων και νέων μεθοδολογικών εργαλείων, η αξιοποίηση άγνωστων αρχειακών πηγών και άλλων ιστορικών τεκμηρίων, η ανάδειξη των επιπτώσεων της Επανάστασης στη μετέπειτα οικονομική πορεία της χώρας, η συνθετική προσέγγιση και η κατανόηση του παρελθόντος. Τέλος, επιδίωξη του συνεδρίου αποτελεί η συνολική ανάλυση της οικονομίας στα χρόνια της Επανάστασης, όπως καταχρηστικά μπορεί να προσδιοριστεί η περίοδος μέσα από τις συνέχειες και ασυνέχειες της οθωμανικής και της διεθνούς οικονομίας που προσδιόρισαν και τη νέα εθνική οικονομία.

«Παζάρι στην Κόρινθο», Stackelberg, Otto Magnus von. *Trachten und Gebräuche der Neugriechen*, Βερολίνο, G. Reimer, 1831, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη - Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα, ανακτήθηκε από: Travelogues.gr

Μηνός Αντύπας

Προεπαναστατικά η οικογένεια Μπουντούρη ήταν μια απ' τις πιο εύρωστες οικογένειες της Ύδρας. Πηγή της δύναμης της οικογένειας ήταν, αδιαμφισβήτητα, η συμμετοχή στο θαλάσσιο εμπόριο και η πλοιοκτησία: οι κεφαλές της οικογένειας, τα αδέρφια Σταμάτιος και Βασίλειος ήταν μεριδιούχοι σε 10 μεγάλα βρίκια. Παράλληλα είχαν αναπτύξει ένα εύρος οικονομικών δραστηριοτήτων, συμπληρωματικών και υποστηρικτικών ως προς το θαλάσσιο εμπόριο: γαιοκτησία, δανεισμός, διαχείριση προσόδων, δίκτυα συνεργασίας με εμπόρους της Σμύρνης, του Λιβόρνο, της Πελοποννήσου και άλλων περιοχών. Η οικονομική τους ισχύς επικυρώθηκε με τη βαθμιαία ανάδειξή τους στο όργανο εξουσίας του νησιού, το «Κοινό» της Ύδρας. Όταν ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση, οι Μπουντούρηδες κλήθηκαν να προσδιορίσουν τη θέση τους στο υπό διαμόρφωση «κράτος». Σ' αυτές τις συνθήκες, κρίσιμα ήταν τα ζητήματα της αναπροσαρμογής των οικονομικών τους στρατηγικών και της αναζήτησης ενός νέου οικονομικού ρόλου σε συνθήκες «ρήξης» με το οθωμανικό κράτος, εντός του οποίου ανέπτυξαν τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και αποτέλεσαν τμήμα της οθωμανικής περιφερειακής εξουσίας. Στη συγκεκριμένη παρουσίαση, βασισμένη σε έγγραφα απ' το αρχείο της οικογένειας, που εναπόκειται στα Ε.Λ.Ι.Α, υποστηρίζω ότι οι Μπουντούρηδες μπορούν να χρησιμεύσουν ως χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας πλοιοκτητικής οικογένειας η οποία – σχετικά επιτυχημένα - αναδιάρθρωσε τους οικονομικούς της προσανατολισμούς στο έδαφος της συμμετοχής της στην Επανάσταση. Συγκεκριμένα, θα προσπαθήσω ν' αναδείξω, πως οι Μπουντούρηδες, και γενικότερα οι Ύδραίοι πλοιοκτήτες αξιοποίησαν την Επανάσταση (και) ως πεδίο οικονομικής δραστηριοποίησης προκειμένου ν' αντισταθμίσουν τις «απώλειες» απ' το σταμάτημα του θαλάσσιου εμπορίου και την εμπλοκή των πλοίων τους στις πολεμικές επιχειρήσεις. Οι οικονομικοί και επενδυτικοί προσανατολισμοί της οικογένειας Μπουντούρη διαμορφώθηκαν σε συνάρτηση με την εμπλοκή των μελών της στα επαναστατικά διοικητικά όργανα, καθώς και με τις εσωτερικές εξελίξεις στο νησί της Ύδρας, ιδίως μετά την «αλλαγή» του διοικητικού συστήματος του νησιού στα τέλη του 1826· γεγονός που αποτέλεσε πεδίο εκ νέου διαιρέσεων ανάμεσα στα μέλη του «Κοινού» της Ύδρας. Η συγκρότηση του ελληνικού κράτους το 1830 έθεσε νέα διλήμματα και αντιφάσεις στους Μπουντούρηδες, όπως συνέβη και με άλλους Ύδραίους πλοιοκτήτες: επιστροφή στην πλοιοκτησία και το θαλάσσιο εμπόριο ή προσπάθεια για απόκτηση ενός νέου, πολύπλευρου, οικονομικού ρόλου μέσω της αγοράς και εκμετάλλευσης τσιφλικικών γαιών στην Εύβοια; Απ' αυτή τη σκοπιά, σ' αυτή την ανακοίνωση θα προσπαθήσω να διατυπώσω μια σειρά γενικότερων προβληματισμών για τις δυνατότητες και τα όρια ενσωμάτωσης των προεπαναστατικών πλοιοκτητικών οικογενειών της Ύδρας στο νέο κράτος, καθώς και για το πως έβλεπαν τον οικονομικό τους ρόλο στα πλαίσια της «εθνικής» οικονομίας αλλά και του μεταβαλλόμενου οικονομικού τοπίου της ανατολικής Μεσογείου.

Ο έρανος του Κοινού της Ύδρας για την οικονομική υποστήριξη του επαναστατικού αγώνα, 1821-1827

Δέσποινα Βλάμη

Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 αποτέλεσε για την εποχή της, ένα ιδεώδες λαϊκής εξέγερσης και πηγή έμπνευσης του διεθνούς φιλελευθερισμού εξαιτίας της οργάνωσής της και, κυρίως, της επιτυχίας της η οποία ήταν συνάρτηση και της μαζικής λαϊκής συμμετοχής σε αυτήν. Πράγματι ο αγώνας για την ελληνική ανεξαρτησία είχε μια απροσδόκητη ευρεία υποστήριξη από τις μεσαίες και κατώτερες τάξεις εντός και εκτός της ελληνικής κοινωνίας. Το πολυσέλιδο κατάστιχο με τα ονόματα και τα ποσά χρημάτων που συνεισέφεραν στην Ελληνική Επανάσταση *έκαστος εκ του κοινού της Ύδρας, από καιρού εις καιρόν, από 1821 Μαρτίου 28 μέχρι του 1827 έτους Απριλίου 10* αποτελεί τη αδιάψευστη μαρτυρία μιας αθρόας και αυθόρμητης συμμετοχής των μελών μιας τοπικής ελληνικής κοινωνίας στη χρηματοδότηση του ελληνικού αγώνα της ανεξαρτησίας. Το κατάστιχο περιλαμβάνει 624 διαφορετικές εισαγωγές ονομάτων και αντίστοιχων ποσών που φθάνουν συνολικά το ποσόν των 314.996 τάλαρων.

Οι συνεισφορές κατεγράφησαν από τον Νικόλαο Τζέππη, γραμματέα της διοίκησης της Ύδρας το 1828 με την προοπτική να επιστραφούν στο κοινό της Ύδρας από το *Εθνικόν Ταμείον*. Εάν τα γεγονότα που οδήγησαν στην κήρυξη της ανεξαρτησίας της Ύδρας και στην επίσημη συμμετοχή του νησιού στην Επανάσταση αποκαλύπτουν πολιτικά πάθη, έριδες και ανταγωνισμούς συμφερόντων σε τοπικό επίπεδο, το κατάστιχο αντίθετα παρουσιάζει την εικόνα μιας, έστω περιστασιακής, κοινωνικής συνεννόησης, σύμπνοιας και συμμαχίας για την εκπλήρωση ενός ανώτερου, αν και αβέβαιου στόχου. Όπως φανερώνεται μέσα από τις σελίδες του κατάστιχου, μεταξύ του 1821 και του 1827, στη συγκέντρωση χρημάτων συμμετείχαν προύχοντες και εκπρόσωποι των πιο εύπορων οικογενειών του νησιού, καθώς και επαγγελματίες, μικροτεχνίτες και μικροέμποροι, δάσκαλοι και δούλοι, άνδρες και γυναίκες, ιερείς και μοναχοί, συνεισφέροντας άπαξ ή περισσότερες φορές. Στην ανακοίνωση διερευνώνται, καταρχάς, τα γεγονότα που οδήγησαν στην οργανωμένη οικονομική συμμετοχή του κοινού της Ύδρας στον επαναστατικό αγώνα. Στη συνέχεια εξετάζονται και ταξινομούνται τα πρόσωπα και οι επαγγελματικές ομάδες που εγγράφηκαν σε αυτό καθώς και τα ποσά που κατέβαλλαν. Ακολουθεί μια σύγκριση της πρωτοβουλίας αυτής με ανάλογες δραστηριότητες που έλαβαν χώρα σε άλλες περιοχές της Ελλάδας. Τέλος η οικονομική συμμετοχή της Ύδρας στην Επανάσταση αξιολογείται σε σχέση με μια σειρά από παραμέτρους όπως η κοινωνική οργάνωση του νησιού, η πολιτική και η οικονομία και τέλος το οικονομικό και ιδεολογικό υπόβαθρο των τοπικών ελίτ.

Η εμπορική ναυτιλία στο πλαίσιο της οικονομίας του πολέμου. Ανακατατάξεις και νέες ευκαιρίες

Κατερίνα Γαλάνη

Ο αιώνας πριν από την Ελληνική Επανάσταση, όπως έχει τεκμηριώσει η σύγχρονη έρευνα, χαρακτηρίστηκε από την αλματώδη ανάπτυξη της ελληνόκτητης ναυτιλίας, καθώς τα πλοία του Ιονίου και του Αιγαίου είχαν συγκροτήσει ένα πολυάριθμο στόλο και αναδείχθηκαν στον πιο δυναμικό πάροχο θαλασσίων μεταφορών στην ανατολική Μεσόγειο. Οι θαλάσσιες ρότες οδηγούν τον εμπορικό στόλο σε διεθνείς αγορές: στη δυτική Μεσόγειο, τη Μαύρη Θάλασσα και την Αζοφική, αλλά και πέρα από το Γιβραλτάρ, προς τα λιμάνια της δυτικής Ευρώπης και του Ατλαντικού. Με την έκρηξη της Επανάστασης, το εμπόριο και η ναυτιλία στην ανατολική Μεσόγειο αναπόφευκτα διαταράσσονται. Αφενός, οι ναυτοτόποι του Αιγαίου προσχωρούν άμεσα στις τάξεις των επαναστατημένων. Στην απουσία ενός συντεταγμένου πολεμικού στόλου, τα εμπορικά πλοία καλούνται να αναλάβουν την ευθύνη του ναυτικού πολέμου. Τί ακριβώς συμβαίνει όμως με την εμπορική τους δραστηριότητα; Διακόπτεται ή μετασχηματίζεται μέσα στις συνθήκες της Επανάστασης; Επίσης πώς εισφέρει η ναυτιλία και το εμπόριο στην οικονομία του πολέμου και ποιες είναι οι οικονομικές πιέσεις που ασκούνται τόσο στη Διοίκηση όσο και στους πλοιοκτήτες; Αφετέρου, η ανακήρυξη ουδετερότητας από τα Ιόνια Νησιά το 1822 διαμορφώνει εντελώς διαφορετικές συνθήκες πλέον για τον Ιονικό στόλο, αφού του επιτρέπει να κινείται μεταξύ των εμπόλεμων προσφέροντας νέες ευκαιρίες στο εμπόριο και τη ναυτιλία. Με την παρούσα εισήγηση, επιχειρούμε αρχικά να ιχνηλατήσουμε την πορεία των ελληνόκτητων εμπορικών πλοίων στις διεθνείς αγορές στα χρόνια της Επανάστασης. Μέσα από τα αρχεία των δυτικομεσογειακών (Λιβόρνο, Τεργέστη, Γένοβα) αλλά και μαυροθαλασσίτικων (Οδησσός, Ταγκανρόγκ) λιμανιών διερευνάται η συνέχιση της ναυτιλιακής δραστηριότητας εν καιρώ πολέμου, ενώ παράλληλα εξετάζεται και η ναυτιλιακή κίνηση στον επαναστατημένο χώρο μέσα από τελωνειακά αρχεία (π.χ. Ναύπλιο, Τήνος, Σύρος) αναδεικνύοντας τις ασυνέχειες και τα νέα κέντρα που αναφύονται. Τέλος, αξιοποιώντας το πλούσιο και ετερόκλητό αρχειακό υλικό του Υπουργείου/Μινιστέριου των Ναυτικών (ΓΑΚ) η παρουσίαση εξετάζει τις πολλαπλές χρήσεις του πλοίου (εμπορικό, καταδρομικό, πειρατικό, μεταγωγικό) κατά τη διάρκεια του πολέμου, εστιάζοντας στην οικονομική του λειτουργία ενώ επιχειρεί να αναδείξει και τη σύνδεση του εμπορικού στόλου με τις τοπικές κοινωνίες και τους ναυτοτόπους. Η εισήγηση βασίζεται στα αποτελέσματα τετραετούς ερευνητικού προγράμματος, που εκπονήθηκε στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο και στο ΙΜΣ/ΙΤΕ με την ευγενική υποστήριξη του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος, στο διάστημα 2016-2019. Στόχος του προγράμματος ήταν η ανάδειξη του ρόλου του εμπορικού και πολεμικού στόλου στην έκβαση της Ελληνικής Επανάστασης, συνεξετάζοντας για πρώτη φορά την οικονομική και πολεμική του διάσταση.

Μικρογεωγραφίες υπό αμφισβήτηση: συγκρούσεις μεταξύ αγροτικών κοινοτήτων για τη χρήση των φυσικών πόρων στην επαναστατημένη Πελοπόννησο

Σάκης Δημητριάδης

Μετά την εγκαθίδρυση της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος (1822), τα θεσμικά της όργανα κατακλύστηκαν από δεκάδες αναφορές αγροτικών κοινοτήτων από διάφορες περιοχές της Πελοποννήσου, με τις οποίες ζητούσαν την παρέμβαση της κεντρικής επαναστατικής διοίκησης στις συγκρούσεις τους με γειτονικούς οικισμούς με αντικείμενο τη νομή των φυσικών πόρων –κατεξοχήν της καλλιεργούμενης γης, αλλά επίσης, σπανιότερα, των βοσκοτόπων και των υδάτων. Η εξέταση τόσο των εκκλήσεων των εμπλεκόμενων μερών όσο και του λοιπού αρχειακού υλικού που παρήγαγαν οι επαναστατικές αρχές στην προσπάθειά τους να διαλευκάνουν το διακύβευμα κάθε αντιπαράθεσης και να καταλήξουν σε μια αποδεκτή λύση δείχνουν ότι η Επανάσταση του 1821 οδήγησε, σε πολλές περιπτώσεις, σε αναδιατάξεις της γεωγραφίας της γεωργικής και κτηνοτροφικής δραστηριότητας στη μικρή κλίμακα και των συνδεδεμένων με αυτές σχέσεων, υφιστάμενων καταναγκασμών και αλληλεγγυοτήτων ανάμεσα στις αγροτικές κοινότητες. Αυτές οι διαμάχες δείχνουν με τρόπο ανάγλυφο τον ανταγωνισμό, βίαιου συχνά χαρακτήρα, για τους σπανίζοντες πλουτοπαραγωγικούς πόρους, και ιδίως τη γη, ζήτημα κεντρικής ούτως ή άλλως σημασίας σε μια αγροτική κοινωνία ταυτόχρονα όμως η διερεύνησή τους μας δίνει τη δυνατότητα να συλλάβουμε κάτι από μία μορφή, άγνωστη έως τώρα ιστοριογραφικά, που έλαβε η Επανάσταση, «εκ των κάτω», για τον αγροτικό πληθυσμό. Επιπλέον, επιτρέπει το συσχετισμό των διακοινοτικών αντιπαράθεσεων και με άλλες διεργασίες, όπως την ανάδειξη της κεντρικής επαναστατικής αρχής, ήδη από αρκετά νωρίς, σε έναν επιδιαιτητικό ρόλο.

Και πέραν της γεωργίας και της ναυτιλίας; Μια ψηλάφηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων των πόλεων στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης

Δημήτρης Δημητρόπουλος

Η Επανάσταση που μετατράπηκε σε μακροχρόνιο πόλεμο διατάραξε την οικονομία των επαναστατημένων περιοχών, ιδιαίτερα όσων αποτέλεσαν πεδία στρατιωτικών μαχών. Η οικονομία των απελευθερωμένων περιοχών ήταν μια οικονομία του πολέμου, στραμμένη –σε μεγάλο βαθμό υποταγμένη- στις ανάγκες που δημιουργούσε η συντήρηση των αναγκαίων στρατιωτικών δυνάμεων. Σφραγιζόταν παράλληλα από καταστροφές των υποδομών που προξενούσε η πολεμική σύγκρουση. Η μεταποίηση ως παραγωγική δραστηριότητα της οικονομίας είναι ελάχιστα ορατή αλλά υπαρκτή και αφορά στις εγκαταστάσεις επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων που είναι εγκατεσπαρμένες στη ύπαιθρο και στη βιοτεχνία και χειροτεχνία της πόλης που αποτυπώνεται στα εργαστήρια των αστικών κέντρων της εποχής. Η ανακοίνωση θα εστιάσει στην παρουσία των τελευταίων σε πόλεις της Πελοποννήσου για τις οποίες έχουν εντοπιστεί σχετικά τεκμήρια από τα οποία προκύπτουν πληροφορίες για την πυκνότητα και τους όρους λειτουργίας των εργαστηρίων, το προφίλ την εξειδίκευση των κατόχων, το καθεστώς ιδιοκτησίας και ενοικίασης.

«Χρηματικές θυσίες» και «δημόσια έσοδα»: ιστοριογραφικές συζητήσεις για την οικονομική συμμετοχή των νησιών του Αιγαίου στην Επανάσταση (19ος-αρχές 20ού αι.)

Ελευθερία Ζέη

Η οικονομική συμμετοχή στην Επανάσταση καθιερώνεται ήδη από τα πρώτα έτη και οργανώνεται από την κεντρική διοίκηση στις επαναστατημένες επαρχίες με βάση μια νέα αντίληψη εθνικής φορολόγησης. Η εμφάνιση και οι διαφορετικές χρήσεις των εννοιών «χρηματική θυσία» και «αποζημίωση» στα καταστατικά κείμενα της Επανάστασης και στη νησιωτική μετεπαναστατική γραμματεία (κυρίως στα υπομνήματα Υδραίων και Ψαριανών), φαίνεται να παραπέμπουν λιγότερο σε μια εθνική ρητορική και περισσότερο στους τρόπους με τους οποίους διοίκηση και τοπικοί παράγοντες επενδύουν μια βαθιά ριζωμένη

προεπαναστατική αντίληψη της «εισφοράς» ως φυσικού καταναγκασμού με μια νέα δημοσιονομική γλώσσα του 19^{ου} αιώνα που αντιλαμβάνεται τον φόρο ως εθελουσία ανταλλαγή υπηρεσιών μεταξύ πολιτών και κράτους. Η διπλή αυτή γλώσσα θα μπορούσε να φωτίσει με διαφορετικό τρόπο τις αντιστάσεις και συγκρούσεις των τοπικών κοινοτήτων, όπως ήταν τα νησιά του Αιγαίου, στο ζήτημα των εράνων της Επανάστασης, τις οποίες οι εισηγητές της «ελληνικής δημόσιας οικονομίας» στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20ού αιώνα (Ιω. Ζωγράφος, Α. Ανδρεάδης, Ιω. Τσαγγάρης), αντιμετώπισαν ως εθνικό πρόβλημα: οι ανεπαρκείς, και γι' αυτό γενναίες, «χρηματικές θυσίες» στην Επανάσταση δεν προανήγγειλαν μόνο τα «δάνεια της ανεξαρτησίας», αλλά και έναν αδιάλειπτο «δημόσιο δανεισμό», εσωτερικό και εξωτερικό, που χαρακτήριζε όλη την ιστορία της εθνικής οικονομίας.

Η οικονομική σκέψη στις παραμονές της Επανάστασης του 1821: το παράδειγμα της εμπορικής εγκυκλοπαίδειας Ερμής ο Κερδώος

Εύη Καρούζου

Η ιδεολογική προετοιμασία της Επανάστασης του 1821 έχει μελετηθεί σε σημαντικό βαθμό έως σήμερα. Γνωρίζουμε τις ιδεολογικές επιρροές της Αμερικανικής και κυρίως της Γαλλικής Επανάστασης στη διαδικασία ωρίμανσης των πολιτικών και πολιτειακών ιδεών στους χώρους του υπόδουλου ελληνισμού. Πρόκειται για ιδέες οι οποίες γίνονται πράξη κατά την πολιτειακή οργάνωση της Επανάστασης και τη σύνταξη των καταστατικών χαρτών της. Στο ίδιο πλαίσιο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού έχουν μελετηθεί οι συνιστώσες μεταφορές του επιστημονικού και φιλοσοφικού στοχασμού του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού με στόχο την αφύπνιση και διαπαιδαγώγηση του Γένους. Πρόκειται δηλαδή για ενστερνισμό γνώσεων με άμεσο πρακτικό στόχο και αποτέλεσμα. Ταυτόχρονα, ωστόσο, γνωρίζουμε, την άνιση, δηλαδή μικρή μεταφορά γνώσης στο πεδίο της οικονομικής σκέψης, παρά τον επίσης πρακτικό χαρακτήρα αυτής της γνώσης και τον ωφελμιστικό της ρόλο στη συγκρότηση των δημοσίων οικονομικών κατά τη διάρκεια της Επανάστασης και τα πρώτα χρόνια του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Το φαινόμενο αυτό έχει ήδη επισημανθεί από τις ελάχιστες μελέτες οι οποίες έχουν ασχοληθεί μέχρι σήμερα με τη μεταφορά αυτής της συγκεκριμένης γνώσης.

Η ανακοίνωση την οποία προτείνω έχει ως στόχο να διερευνήσει τόσο τις απόπειρες μεταφοράς οικονομικών ιδεών όσο και τη σχέση αυτής της οικονομικής σκέψης με τις πολιτικές ιδέες που κυκλοφορούσαν μεταξύ των εμπόρων και λογίων, μέσα από έργα τα οποία γράφτηκαν στις παραμονές της Επανάστασης, με εξέχον παράδειγμα την εμπορική εγκυκλοπαίδεια του Νικόλαου Παπαδόπουλου, Ερμής ο Κερδώος (1815-1816). Η μεταφορά αυτής της οικονομικής σκέψης έχει άμεσους πρακτικούς στόχους οι οποίοι υπερβαίνουν την ατομική επιμόρφωση και δράση και εκβάλλουν: α) στην καταγραφή και ταξινόμηση της «οικονομικής ύλης» κατά το παράδειγμα της γαλλικής εγκυκλοπαίδειας, με στόχο τη γνώση και οργάνωση συγκεκριμένων οικονομικών πεδίων, β) στην προβολή μοντέλων οικονομικής οργάνωσης όχι ατομικών συναλλαγών αλλά πολιτικών οντοτήτων και στην προβολή πολιτικών συστημάτων ικανών να στηρίξουν μια αποτελεσματική οικονομική δράση. Παράλληλα, θα γίνει προσπάθεια να διερευνηθεί η σχέση του νεοελληνικού διαφωτισμού με τις φυσιοκρατικές και τις μερκαντιλιστικές ιδέες και να εντοπιστεί το αποτύπωμα αυτών των ιδεών στην οργάνωση των οικονομικών της Επανάστασης και του νεοσύστατου ελληνικού κράτους.

«Con principi di onestà e rispettando l'I.R. Bandiera...» Ελλήνες κουρσάροι και πειρατές, ευρωπαίοι έμποροι και η αυστριακή πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο (Αιγαίο) κατά τη διάρκεια της Επανάστασης

Όλγα Κατσαρδής-Hering και Δημήτριος Κοντογεώργης

Κατά την τρίτη δεκαετία του 19ου αιώνα η Ανατολική Μεσόγειος μετατράπηκε σε μία θάλασσα γεμάτη κινδύνους, «άξενη» για το εμπόριο και τη ναυτιλία. Η πειρατεία και η καταδρομή, κυρίως εκ μέρους των Ελλήνων, υπονόμειναν την ασφάλεια των μεταφορών και εμπόδιζαν την ομαλή

διεξαγωγή των εμπορικών συναλλαγών. Για κάθε ευρωπαϊκή ναυτική και εμπορική δύναμη συνιστούσε δυσεπίλυτο γρίφο το πως θα αντιμετωπιζόταν όχι μόνο η δράση των Ελλήνων πειρατών αλλά και οι σημαντικοί περιορισμοί που επιβλήθηκαν στη ναυτιλία από την Υψηλή Πύλη σε μία προσπάθεια της τελευταίας να αντιμετωπισθεί ο κατά θάλασσαν κίνδυνος σε συνάρτηση με τις εξελίξεις στα επαναστατημένα νησιά του Αιγαίου. Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η προσέγγιση της αυστριακής πολιτικής στο Λεβάντε. Θα διερευνηθούν τόσο οι επιδιώξεις και η στρατηγική της κεντρικής κυβέρνησης στη Βιέννη όσο και οι αντιλήψεις, ενίοτε διαφορετικές, των εκπροσώπων της στην περιοχή, όπως του ναυάρχου της αυστριακής πολεμικής μοίρας στο Αιγαίο, του Ιντερνούντσιου στην Κωνσταντινούπολη και των κατά τόπους προξένων. Θα παρουσιαστεί η στάση της έναντι των ελληνικών κουρσάρικων/«πειρατικών» νησιών (και κυρίως των Σπετσών, της Ύδρας, των Ψαρών), οι προσπάθειές της να εξασφαλιστεί η απρόσκοπτη κίνηση των αυστριακών εμπορικών πλοίων, αλλά και το ευρύτερο ενδιαφέρον της για την αναζωογόνηση του ευρωπαϊκού εμπορίου στην περιοχή, ενδιαφέρον που την οδήγησε να αναλάβει ρόλο «προστάτη» του σαρδηνικού, τοσκανικού και ρωσικού εμπορικού στόλου.

Τα οικονομικά των Οθωμανών πασάδων στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης

Ηλίας Κολοβός

Μέσα από τις οθωμανικές πηγές, η ανακοίνωση θα επιχειρήσει να ρίξει φως στη χρηματοδότηση των εκστρατειών των Οθωμανών πασάδων που στάλθηκαν για να καταστείλουν την Ελληνική Επανάσταση, οδηγούμενοι συχνά, όπως π.χ. στην περίπτωση του Μπεχράμ Πασά, στην χρεωκοπία.

Οθωμανικές ιδιοκτησίες στην Αθήνα κατά την επαναστατική περίοδο

Σεβαστή Λάζαρη

Οι οθωμανικές ιδιοκτησίες στην Αθήνα κατά την επαναστατική περίοδο έχουν διασωθεί σε τέσσερα χειρόγραφα. Φαίνεται ότι η καταγραφή τους έγινε υπό την εποπτεία του Σπ. Παλαιολόγου, συμβολαιογράφου των Αθηνών, ενώ στη διαδικασία συμμετείχε και ο Παναγής Σκουζές. Πρόκειται, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, για την καταγραφή του τούρκικων ιδιοκτησιών που η κυβέρνηση Καποδίστρια μάταια αναζητούσε κατά το διάστημα πώλησης των τούρκικων ιδιοκτησιών της Αθήνας, καθώς ο κύριος συντάκτης της, Σπ. Παλαιολόγος, αρνιόταν συστηματικά και με εύσχημο τρόπο να παραδώσει. Οι καταγραφές αφορούν στην έγγεια περιουσία Οθωμανών, σπίτια, εργαστήρια κλπ., χωράφια, αμπέλια, ζευγάρια, ελαιόδενδρα, περιβόλια, κλπ., ζωικό κεφάλαιο, μελίσσια. Η αποδελτίωση και ταξινόμησή τους μας επιτρέπει να εντοπίσουμε την έκταση των ιδιοκτησιών, το είδος τους, τη γεωγραφική τους κατανομή, τη συγκέντρωσή τους. Μπορούμε επομένως να σχηματίσουμε μια εικόνα για τους οθωμανούς ιδιοκτήτες και τα μεγέθη των ιδιοκτησιών τους, την οικιστική τους κατανομή,- ιδιαίτερα ξεκάθαρη όσον αφορά την ίδια την πόλη της Αθήνας-, ενώ ζητήματα παραγωγής και καλλιεργητικών συνθηκών εξαιτίας της φύσης του ντοκουμέντου παρουσιάζονται μερικώς και με ελλειπτικό τρόπο. Καθώς το υλικό συνοδεύεται και με μια καταγραφή των χρηματικών συναλλαγών έχουμε την ευκαιρία να σχηματίσουμε μια εικόνα για τις δανειοληπτικές σχέσεις στη συγκεκριμένη συγκυρία και μερικώς για τις ανάγκες που τα χορηγούμενα ή αιτούμενα δάνεια καλύπτουν. Τέλος, έχοντας βάσιμους λόγους να υποθέσουμε ότι πρόκειται για το κτηματολόγιο που η ελληνική κυβέρνηση εναγωνίως αναζητούσε, τόσο η αναζητήσή του όσο και η απόκρυψή του αποκαλύπτουν ενδείξεις για την οικονομική συμπεριφορά των εμπλεκομένων.

Η χρηματοδότηση του υδραϊκού πολεμικού στόλου και «όσα χρεωστεί η Σ. Διοίκησης να δώση εις το Κοινόν της Νήσου Ύδρας», 1821-1827

Ευτυχία Λιάτα

Η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να προσεγγίσει και να διαφωτίσει, στο μέτρο που αυτό είναι εφικτό, το θέμα των οικονομικών πόρων, προϋπόθεση για την λειτουργία του υδραϊκού στόλου που έλαβε μέρος στις θαλάσσιες επιχειρήσεις καθ' όλη την διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκαν και αξιοποιήθηκαν στοιχεία από πρωτογενείς αρχειακές πηγές, από οικονομικά κατάστιχα της κοινότητας Ύδρας της περιόδου αυτής. Τα αρχειακά αυτά τεκμήρια μας επιτρέπουν με αρκετή ακρίβεια να γνωρίσουμε τις διάφορες πηγές και το ύψος των εισφορών υπέρ του στόλου, την συμμετοχή της Κοινότητας στις ποικίλες δαπάνες, τις κατά καιρούς και μερικές εισροές από μέρους της Κεντρικής Διοίκησης και τέλος τις συνολικές διεκδικήσεις, ως πολεμικές αποζημιώσεις, της Ύδρας από την Κυβέρνηση.

Δημόσια οικονομικά, υγεία και πολιτική σύγκρουση την εποχή του Ι. Καποδίστρια

Θανάσης Μπαρλαγιάννης

Η ομιλία επικεντρώνεται στην περίοδο 1828-1831 και στις προσπάθειες για την συγκρότηση υγειονομικού συστήματος. Με βάση τους οικονομικούς λογαριασμούς της περιόδου, θα μελετηθεί η ανάπτυξη των δομών δημόσιας υγείας την εποχή του Καποδίστρια ώστε να φανερωθούν εκείνα τα σημεία της στα οποία δόθηκε η έμφαση από τον Κυβερνήτη. Ιδιαίτερη μνεία θα γίνει στις προσπάθειες για τον υγειονομικό έλεγχο των συνόρων τόσο σε δια-κοινοτικό όσο και σε διακρατικό επίπεδο. Αυτή η έμφαση εξηγείται από το ότι η σύσταση υγειονομείων και σημείων κάθαρσης/καραντίνας διευκολύνει την ανάλυση του τρόπου με τον οποίο διαπλέκεται η προσπάθεια είσπραξης (υγειονομικών) δασμών με τις παράλληλες προσπάθειες υγειονομικού και πολιτικού ελέγχου των ανθρώπινων μετακινήσεων. Ο Καποδίστριας είχε πρωταρχικά ένα οικονομικό ενδιαφέρον για τα υγειονομεία. Κατά πόσον, με βάση τους λογαριασμούς εσόδων, ένα τέτοιο ενδιαφέρον δικαιώθηκε; Δεδομένου ότι ο Καποδίστριας βρήκε ήδη συγκροτημένα υγειονομεία, πόσο επηρεάστηκαν ο αριθμός, η λειτουργία και τα έσοδά τους από αυτήν την διπλή προσπάθεια συγκρότησης ενιαίου συνοριακού ελέγχου και ομοιόμορφων δημόσιων εσόδων; Ποιες αντιστάσεις συνάντησε; Εφόσον η είσπραξη συνδέεται με την πολιτική νομιμοποίηση αυτού που εισπράττει, κατά πόσο η αντιπολίτευση στον Καποδίστρια ενέταξε στα πολιτικά επιχειρήματά της αυτήν την προσπάθεια αύξησης των δημόσιων εσόδων και ποια ήταν η στάση των ναυάρχων των Μ. Δυνάμεων; Η επιδημία πανώλης του 1828 περιπλέκει ακόμη περισσότερο τα πράγματα εφόσον μετατρέπεται σε «όπλο» της πολιτικής σύγκρουσης τόσο από τον Καποδίστρια (που ελέγχει την αλληλογραφία των αντιπάλων του) όσο και από την αντιπολίτευση (που φτάνει μέχρι το σημείο να αμφισβητήσει την ύπαρξη επιδημίας). Βασικό επιχείρημα της ομιλίας είναι ότι ο επιδημικός φόβος, οι πολιτικές αντιπαραθέσεις και η οικονομική κατάσταση αλληλεπιδρούν και συνδιαμορφώνονται.

Σίμος Μποζίκης

Αντικείμενο της προτεινόμενης εισήγησης είναι οι σπουδαιότερες επίσημες συναλλαγές οι οποίες, στη μορφή που είναι καταγεγραμμένες, μας επιτρέπουν να οριοθετήσουμε δικτυώσεις και μηχανισμούς συνυφασμένους με την κυκλοφορία και τον έλεγχο των οικονομικών πόρων, στο πλαίσιο της Ελληνικής Επανάστασης. Θα εστιάσουμε στη Δεύτερη Περίοδο της Προσωρινής Διοίκησης, από τον Απρίλιο του 1823 έως τον Οκτώβριο του 1824. Αφενός γιατί αποτελούσε μια κρίσιμη περίοδο μετάβασης σε ένα κεντρικά οργανωμένο σύστημα διακυβέρνησης. Αφετέρου επειδή η πηγή, η οποία καλύπτει το παραπάνω διάστημα, συγκροτεί μια ογκώδη ενότητα δεδομένων. Η κύρια πηγή είναι λογιστικό βιβλίο του Υπουργείου της Οικονομίας. Ένα Γενικό Καθολικό μεγάλου μεγέθους, με πολλά φύλλα και πλήθος λογαριασμών που συνδέονται μεταξύ τους μέσω διαδοχικών εγγραφών βασισμένων σε διπλογραφικό σύστημα. Η μέθοδος εκκινεί από τη δομή της πηγής (από την αλληλουχία των δοσοληψιών) και συνίσταται στη μετάβαση από τη μορφή στο περιεχόμενο. Οποσδήποτε, αυτή η μέθοδος έχει τα δικά της όρια. Θα μας επιτρέψει, ωστόσο, να αναπαραστήσουμε σε ένα πρώτο επίπεδο σχέσεις, δικτυώσεις και μηχανισμούς. Οι λογιστικές εγγραφές αναπαριστούν την κυκλοφορία των πάσης φύσεως εσόδων και τη μετατροπή τους σε δαπάνες ανά υπουργείο ή άλλο φορέα. Τα δεδομένα αυτά απεικονίζονται σε πρωτοβάθμιους συχνά απρόσωπους λογαριασμούς, αλλά σε κάθε εγγραφή εμπεριέχεται μια δευτεροβάθμια ανάλυση με βάση το πρόσωπο που πήρε μέρος στη δοσοληψία. Το συγκεκριμένο υλικό, συνεπώς, παρέχει πληροφορίες αφενός για την κυκλοφορία των οικονομικών πόρων, αφετέρου για τους ποικίλους νομιμοποιημένους δρώντες, οι οποίοι είχαν αναλάβει, για μεγαλύτερο ή μικρότερο χρονικό διάστημα, έναν ή περισσότερους ρόλους (πολιτικούς, στρατιωτικούς, οικονομικούς κλπ.), ενίοτε συνδυαστικά, στο πλαίσιο της επαναστατικής εξουσίας. Τα παραπάνω, καθίσταται σαφές, ότι εξασφαλίζουν ένα είδος πυκνής περιγραφής των οικονομικών του Αγώνα, με έμφαση σε εκείνο το τμήμα τους που σχετίστηκε με το δημόσιο οικονομικό χώρο. Και θα μας επιτρέψουν να κατανοήσουμε καλύτερα το ρόλο των επίσημων αρχών, τις επίσημες δικτυώσεις και την ενσωμάτωση των επιμέρους δρώντων στο καθεστώς της εθνικής Διοίκησης.

Η είσπραξη των εθνικών προσόδων ως πεδίο αυθαιρεσιών και ισχυροποίησης τοπικών ελίτ και ως αιτία συγκρούσεων στην Κορινθία στα χρόνια της Επανάστασης

Γεώργιος Β. Νικολάου

Η Επανάσταση του 1821 συνιστά, σε πολιτικό επίπεδο, μία μεγάλη τομή, σε σχέση με την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, η οποία όμως δεν είναι εξίσου ορατή στο επίπεδο της οικονομίας: πιο συγκεκριμένα, στο ζήτημα της φορολόγησης της πρωτογενούς παραγωγής, της είσπραξης και της διαχείρισης των εθνικών προσόδων. Δεν είναι, επίσης, ορατή στο επίπεδο των συλλογικών ή ατομικών νοοτροπιών. Θα μπορούσαμε, ίσως, να μιλάμε για μία άρνηση ρήξης με το παρελθόν ατόμων που συγκροτούσαν προεπαναστατικά ισχυρές οικογένειες προκρίτων, δηλαδή τοπικές ελίτ, και για μία αντίδραση στην εφαρμογή των δημοσιονομικού χαρακτήρα νόμων της εθνικής Διοίκησης για την εξεύρεση πόρων, προς κάλυψη των πολεμικών δαπανών. Κληρονομημένες από το παρελθόν φοροεισπρακτικές νοοτροπίες συνεχίζουν να αποτελούν κατευθυντήριες αρχές της δράσης ηγετικών πολιτικών ή στρατιωτικών ομάδων διαφόρων επαρχιών, προκαλώντας αντιδράσεις των τοπικών κοινωνιών, οι οποίες, σε ορισμένες περιπτώσεις, προσέλαβαν τον χαρακτήρα σύγκρουσης του φορολογούμενου πληθυσμού με τους εισπράκτορες των προσόδων. Η έρευνα έχει δείξει ότι η ενοικίαση των προσόδων αναδεικνύεται την περίοδο αυτή σε πεδίο εφαρμογής οικονομικών στρατηγικών ισχυρών τοπικών παραγόντων, οι οποίοι είχαν τα αναγκαία για την ενοικίασή τους χρηματικά ποσά και οι οποίοι θεωρούσαν ως φυσική και αυτονόητη την ανάληψη, εν καιρώ πολέμου,

ενός ρόλου που τον έπαιζαν και προεπαναστατικά. Η Πελοπόννησος, ως χώρος που τελούσε διαρκώς υπό καθεστώς πολέμου (εθνικο-απελευθερωτικού ή εμφύλιου), αποτελούσε, συνάμα, τον κυριότερο χώρο απόληψης οικονομικών πόρων, από τους στρατιωτικούς, είτε νόμιμα στις εθνικές γαίες είτε βίαια σε βάρος ιδιοκτησιών Ελλήνων. Από διάφορες δε επαρχίες καταγγέλλονταν αυθαίρετες αποσπάσεις φόρων, λεηλασίες περιουσιών ή αυθαίρετες στρατολογήσεις. Ο έλεγχος των πόρων από στρατιωτικούς, πέρα από το ότι υπονόμευε την ίδια την οικονομία των χωριών, τους άφηνε περιθώρια απόκτησης περαιτέρω ισχύος. Τέτοια είναι η περίπτωση μελών της ισχυρής στην Κορινθία προυχοντικής οικογένειας των Νοταραίων, εναντίον των οποίων απαγγέλλθηκαν, το 1828, πολύ σοβαρές καταγγελίες για υπερβολικές φορολογικές απαιτήσεις για αυθαίρετη και με τη χρήση βίας είσπραξη των εθνικών προσόδων, για ψευδείς δηλώσεις του αριθμού των ατόμων που στρατολογούσαν, ώστε να εισπράξουν μεγαλύτερα ποσά από τη Διοίκηση κλπ. Γι' αυτά τα γεγονότα μας δίνει πλούσιες πληροφορίες ένα σώμα ανέκδοτων εγγράφων από τα ΓΑΚ. Πρόκειται, συγκεκριμένα, για ανακρίσεις που έγιναν στην αρχή της Καποδιστριακής περιόδου, αναφορικά με γεγονότα του 1824-1827, πολύ αποκαλυπτικά των παραπάνω πρακτικών. Με την προτεινόμενη ανακοίνωση στοχεύουμε στη σφαιρική εξέταση αυτού του ζητήματος, προκειμένου να δούμε αφενός σε ποιο βαθμό ευσταθούσαν αυτές οι καταγγελίες και αφετέρου με ποιους μηχανισμούς αυτοί οι ισχυροί τοπικοί παράγοντες προσπαθούσαν να «εκμεταλλευτούν» την Επανάσταση για περαιτέρω οικονομική -συνεπώς και πολιτική ή στρατιωτική- ισχυροποίησή τους.

Οικονομικές κανονικότητες και ασυνέχειες πριν και μετά την επαναστατική συγκυρία στον μακεδονικό χώρο (1815-1830)

Δημήτρης Παπασταματίου

Αν και η επαναστατική συνθήκη ήταν σχετικά σύντομη στη Μακεδονία, οι συνέπειες της ήταν δραματικές για ποικίλες όψεις του οικονομικού βίου, όπως η κατανομή πλούτου στις εθνοτικές και θρησκευτικές ομάδες του μακεδονικού χώρου, το ύψος της δημοσιονομικής επιβάρυνσης, η μεταβολή των ποιοτικών και ποσοτικών γνωρισμάτων της παραγωγής, ο μετασχηματισμός των παραγωγικών σχέσεων και η εντατικοποίηση της διαδικασίας διαμόρφωσης της μεγάλης γαιοκτησίας. Όλες αυτές οι μεταβολές είναι γνωστές στη βιβλιογραφία με ένα σχετικά ιμπρεσιονιστικό τρόπο, κυρίως από περιγραφές περιηγητών, με όλους τους περιορισμούς του συγκεκριμένου τύπου πηγών. Η εικόνα για τον Ελληνισμό της περιοχής συμπυκνώνεται κυρίως στη ραγδαία οικονομική «παρακμή» του και την πτώση από τη θέση της οικονομικής ηγεμονίας του.

Στόχος της εργασίας είναι η κριτική εξέταση αυτού του ιστοριογραφικού μοτίβου στη βάση οθωμανικών τεκμηρίων δημοσιονομικού τύπου από την αρχειακή σειρά του Ιεροδικείου Θεσσαλονίκης, η οποία φυλάσσεται στο Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας. Το τεκμηριακό υλικό αποτελείται κυρίως από κατάστιχα φορολογικών επιβολών, δοσιμάτων, εξόδων, αγγαρειών και άλλων επιβαρύνσεων του πληθυσμού (tevzi defterleri και mesarifat defterleri), κατάστιχα διατιμήσεων προϊόντων (narh defterleri) και οικονομικά διατάγματα της κεντρικής και επαρχιακής αρχής (ferman και buyruldu). Η μελέτη του αρχειακού υλικού αποσκοπεί κυρίως στη εξαγωγή σειριακών δεδομένων τα οποία, καλύπτοντας τόσο τα τελευταία προεπαναστατικά χρόνια όσο και τη δεκαετία μετά την εξέγερση, θα αποτυπώνουν ποσοτικά τους μετασχηματισμούς στις οικονομικές δομές της περιοχής και θα επιτρέπουν μια ακριβέστερη αποτίμηση των μεταβολών που επιφέρει η πολεμική συνθήκη στο προνεωτερικό αγροτικό και αστικό τοπίο. Σε αυτό το πλαίσιο, θα συζητηθεί η στερεοτυπική ιστοριογραφική εικόνα της οικονομικής εξαθλίωσης των ραγιάδων μετά τη λήξη του κινήματος του Εμμανουήλ Παπά και θα επιχειρηθεί να δοθεί συγκεκριμένο και ποσοτικά οριζόμενο περιεχόμενο στην έννοια της καταχρέωσης. Τέλος, θα παρουσιαστεί, σε αδρές γραμμές, η ατζέντα την οποία υιοθέτησε η Υψηλή Πύλη στην κατεύθυνση της οικονομικής ανάκαμψης και επανένταξης της περιοχής στην οθωμανική κανονικότητα.

Οριοθέτηση ενός κτήματος και φορολογικές πραγματικότητες στα χρόνια του Αγώνα: η περίπτωση του Κιβερίου

Βαγγέλης Σαράφης

Στην ανακοίνωση θα εστιάσουμε στη σχέση μεταξύ των φορολογικών προσόδων και του χώρου. Μέσα από την προσέγγιση ενός παραδείγματος θα παρακολουθήσουμε την οριοθέτηση και τη διοικητική υπαγωγή ενός οικισμού, του Κιβερίου Αργολίδας, στην εξέλιξη της ιστορικής του διαδρομής από την περίοδο της Β΄ Βενετοκρατίας έως την Επανάσταση του 1821 και θα αναζητήσουμε τη συσχέτισή τους με τις φορολογικές/δημοσιονομικές πραγματικότητες της επαναστατικής περιόδου. Η προβληματική μας εστιάζει στο μικροεπίπεδο, στην περίπτωση ενός οικισμού, με την παραδοχή πως το παράδειγμα αναδεικνύει ευρύτερες ιστορικές πραγματικότητες. Μέσα από τον, κατά το δυνατόν, ακριβέστερο καθορισμό του ιστορικού χώρου θα επιδιωχθεί να επανατοποθετηθεί το ζήτημα των οθωμανικών κληρονομιών στη δημοσιονομική οργάνωση της υπό συγκρότηση επαναστατικής διοίκησης. Η έμφαση θα δοθεί στην εξέταση της διαδικασίας μετάβασης από τον κατακερματισμένο δημοσιονομικό χώρο στο γεωγραφικό συνεχές της νεωτερικής διοικητικής οργάνωσης.

Τα οικονομικά των αρματολών: από την κτηνοτροφία στη διεύρυνση των οικονομικών δραστηριοτήτων

Παναγιώτης Στάθης

Η ανακοίνωση επισκοπεί τα πολλαπλά αλλά διάσπαρτα και άνισα τεκμηριωτικής αξίας δημοσιευμένα στοιχεία για τις οικονομικές δραστηριότητες των αρματολών καπεταναίων, συνεισφέροντας και ορισμένα νέα στοιχεία από ανέκδοτα αρχεία. Βασική υπόθεση εργασίας αποτελεί η διεύρυνση του φάσματος των οικονομικών δραστηριοτήτων των αρματολών της Ρούμελης στις τελευταίες προεπαναστατικές δεκαετίες και η οικονομική ισχυροποίηση ορισμένων τουλάχιστον καπεταναίων που έχουν την υποστήριξη του Αλή πασά. Υπό αυτό το πρίσμα επανεξετάζονται αφενός η παλαιότερη θεώρηση της ελληνικής ιστοριογραφίας περί της λαϊκότητας των αρματολών και αφετέρου το ζήτημα της αντιπαράθεσης μεταξύ κοινοτικής και αρματολικής εξουσίας.

Τα καλύβια της Πελοποννήσου στα χρόνια της Επανάστασης: Μία ιδιαίτερη παραγωγική και οικιστική μονάδα

Μιχάλης Φέστας

Στον χάρτη που εκδόθηκε στο πλαίσιο των εργασιών που ανέλαβε η Γαλλική Επιστημονική Αποστολή του Μοριά αποτυπώνονται οι πολλαπλές όψεις του οικισμένου χώρου της Πελοποννήσου στα τέλη της Επανάστασης. Ανάμεσα στο πλήθος των θέσεων που σημειώνονται, ο χάρτης περιλαμβάνει περίπου 100 περιπτώσεις οικιστικών θέσεων στην ονομασία των οποίων υπάρχει η λέξη «καλύβια», ενώ στο συνοδευτικό υπόμνημα αναφέρεται ότι πρόκειται για «τα χωριά της πεδιάδας που εξαρτώνται κατά κανόνα από ένα άλλο ορεινό χωριό και κατοικούνται μόνο το χειμώνα». Η εξάρτηση ενός πεδινού χωριού από ένα αντίστοιχο στα ορεινά δεν είχε μόνο χωροταξική διάσταση, αλλά εγγραφόταν σε ένα πλαίσιο το οποίο αφορούσε με την ευρεία έννοια σε λειτουργίες οικονομικές. Άμεσα συνδεδεμένα με τους μηχανισμούς της αγροτικής οικονομίας των κατεκτημένων, τόσο ως προς την γεωργία και τις καλλιεργητικές πρακτικές, όσο και αναφορικά με την εξάσκηση της ημινομαδικής κτηνοτροφίας, τα καλύβια που εντοπίζονται στον πελοποννησιακό χώρο στα χρόνια της Επανάστασης συγκροτούν μια επιμέρους πτυχή αυτού που έχει περιγραφεί ως «οικονομικός χώρος των Ελλήνων στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας». Οι παραγωγικές δραστηριότητες στο πλαίσιο της λειτουργίας των καλυβιών και σε ένα βαθμό η γεωγραφική τους διασπορά στον χώρο, έχουν περιγραφεί από τους

Ευρωπαϊούς περιηγητές προεπαναστατικά, η μαρτυρία των οποίων λειτουργεί συμπληρωματικά στο χάρτη της Γαλλικής Αποστολής. Με την παρούσα ανακοίνωση θα επιχειρηθεί να εξεταστούν οι οικονομικές λειτουργίες των οικισμών που χαρακτηρίζονται καλύβια σε σχέση με την αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή, συνδυαστικά με τη γεωγραφική κατανομή τους στο χώρο και τους καταναγκασμούς του φυσικού περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα, κατ' αρχάς θα επιχειρηθεί να αποτυπωθεί το σύνολο των καλυβιών της Πελοποννήσου των χρόνων της Επανάστασης σε σύγχρονο χαρτογραφικό υπόβαθρο. Η γεωγραφική κατανομή των θέσεων που ταυτίζονται, σε συνδυασμό με την αξιοποίηση αφηγηματικών, απογραφικών και άλλων μαρτυριών θα επιτρέψει την εξέταση των ερωτημάτων που αφορούν στις παραγωγικές δραστηριότητες των καλυβιών. Ενδεικτικά, θα εξεταστεί αν τα καλύβια αποτελούν αποκλειστικότητα του πεδινού χώρου ή εντοπίζονται και σε μεγαλύτερα υψόμετρα. Επίσης, θα διερευνηθεί ο βαθμός, το είδος και η χωρική διάσταση της εξάρτησής τους από ένα μεγαλύτερο οικισμό σε σχέση με την οικονομική τους λειτουργία (αγροτικές εγκαταστάσεις σε παρυφές οικισμών ή χειμερινές εγκαταστάσεις σε πεδινότερες θέσεις), ώστε να διατυπωθεί μια αντίστοιχη τυπολογία. Τέλος, θα διερευνηθούν οι αργόσυρτες μεταβολές που σχετίζονται με τη λειτουργία των καλυβιών πριν και μετά την Επανάσταση, ως προς τις τομές και τις συνέχειες της αγροτικής παραγωγής, αλλά και ευρύτερα αναφορικά με την κίνηση του πληθυσμού και τη συγκρότηση του οικιστικού δικτύου της Πελοποννήσου.

* * *

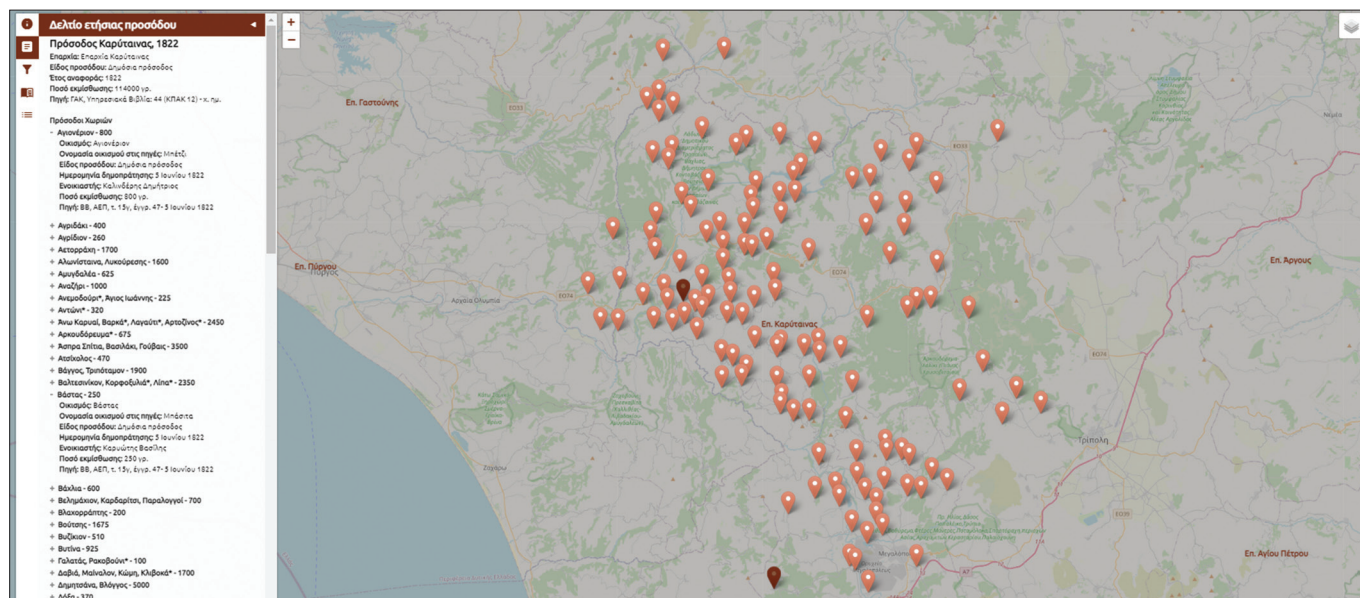
Ερευνητικό έργο του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών/ΕΙΕ

«Τα οικονομικά του Αγώνα – Φορολογία και Κράτος»

Η οργάνωση και διαχείριση των δημόσιων οικονομικών αποτέλεσε ένα από τα πιο βασικά ζητήματα με τα οποία βρέθηκε αντιμέτωπη η Ελληνική Επανάσταση. Η Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδας, που ανακηρύχτηκε με την ψήφιση του Προσωρινού Πολιτεύματος (1.1.1822), όφειλε να χρηματοδοτήσει τις διοικητικές, στρατιωτικές και ναυτικές της ανάγκες, να προσδιορίσει τους εθνικούς πόρους και να οργανώσει τον μηχανισμό ελέγχου τους. Το θεσμικό πλαίσιο που παρήγαγε προσδιόρισε το φορολογικό σύστημα που τέθηκε σε εφαρμογή στα χρόνια της Επανάστασης του 1821 και αποτέλεσε τη μήτρα για τη δημοσιονομική οργάνωση του ελληνικού κράτους.

Αντικείμενο του ερευνητικού έργου είναι η πιλοτική επεξεργασία φορολογικών καταστάσεων της περιόδου της Επανάστασης του 1821, με στόχο τη διερεύνηση του μηχανισμού εκμίσθωσης των προσόδων, το προφίλ των προσώπων που εμπλέκονται στην ενοικίαση, καθώς και τη γεωγραφική κατανομή τους σε μια προσπάθεια ανασύστασης της φορολογικής γεωγραφίας της εποχής. Σκοπός του έργου ήταν η συγκρότηση ενός ερευνητικού εργαλείου, το οποίο θα αποτυπώνει, κατά το δυνατόν πληρέστερα, τις ιστορικές πληροφορίες, προκειμένου να μπορεί να απαντά σε παλαιότερα και νέα ερωτήματα. Η παρακολούθηση των πληροφοριών γίνεται μέσω ενός διαδραστικού χάρτη, στον οποίο αποτυπώνονται οι εκμισθώσεις των φορολογικών προσόδων, μαζί με όσες σχετικές πληροφορίες τις συνοδεύουν. Επιπλέον, στο πλαίσιο του έργου κρίθηκε σκόπιμο να συγκροτηθεί τοπωνυμική βάση δεδομένων, με βάση φορολογικά έγγραφα της περιόδου. Τέλος, στην ιστοσελίδα παρατίθεται ένας βιβλιογραφικός οδηγός για την εν λόγω θεματική. Το ερευνητικό έργο υποστηρίχθηκε από την Εθνική Τράπεζα στο πλαίσιο των δράσεων της «Πρωτοβουλίας 1821-2021».

Επισκεφτείτε τον ερευνητικό ιστότοπο και ανακαλύψτε πληροφορίες και τεκμηριωτικό υλικό για τις απαρχές της δημοσιονομικής συγκρότησης του ελληνικού κράτους, καθώς και ευρύτερα για τα οικονομικά του Αγώνα επιλέγοντας την παρακάτω διεύθυνση: <https://www.finances1821.eu/>

Με την υποστήριξη

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Χριστίνα Αγριαντώνη,

Ομότιμη Καθηγήτρια, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, agriant@ha.uth.gr

Μηνάς Αντύπας,

Υποψήφιος Διδάκτωρ, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, antypasm@gmail.com

Δέσποινα Βλάμη,

Διευθύντρια Ερευνών, Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Ακαδημία Αθηνών, dvlami@academyofathens.gr

Κατερίνα Γαλάνη,

Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια, Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών/ΙΤΕ, galanikat@gmail.com

Σάκης Δημητριάδης,

Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών/ΙΤΕ, sakdimitriadis@yahoo.gr

Δημήτρης Δημητρόπουλος,

Διευθυντής Ερευνών, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/ΕΙΕ, dimdim@eie.gr

Ελευθερία Ζέη,

Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, zei@uoc.gr

Εύη Καρούζου,

Διευθύντρια Ερευνών, Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Ακαδημία Αθηνών, ekarusu@academyofathens.gr

Όλγα Κατσιαροδή-Hering,

Ομότιμη Καθηγήτρια, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, olkats@arch.uoa.gr

Ηλίας Κολοβός,

Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, kolonos@uoc.gr

Δημήτριος Κοντογεώργης,

Λέκτορας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου, kontogeorgis.dimitrios@ucy.ac.cy

Σεβαστή Λάζαρη, Δρ. Ιστορίας,

Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου Φιλολόγων, Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, sevlazari@gmail.com

Ευτυχία Λιάτα,

Ομότιμη Διευθύντρια Ερευνών, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/ΕΙΕ, liata@eie.gr

Χρήστος Λούκος,

Ομότιμος Καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, loukos@uoc.gr

Θανάσης Μπαρλαγιάννης,

Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, athbag@yahoo.gr

Σίμος Μποζίκης,

Δρ. Ιστορίας, Τμήμα Ιστορίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, simosboz@gmail.com

Γεώργιος Β. Νικολάου,

Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, nikolaou@uoi.gr

Δημήτρης Παπασταματίου,

Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, dpapasta@hist.auth.gr

Βαγγέλης Σαράφης,

Υποψήφιος Διδάκτωρ, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών – Επιστημονικός Συνεργάτης, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/ΕΙΕ, vagsar@hotmail.com

Παναγιώτης Στάθης,

Υποψήφιος Διδάκτωρ, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, panastath@yahoo.gr

Μιχάλης Φέστας,

Υποψήφιος Διδάκτωρ, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών – Επιστημονικός Συνεργάτης, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/ΕΙΕ, mfestas@eie.gr

Μαρία Χριστίνα Χατζηιωάννου,

Διευθύντρια Ερευνών, Διευθύντρια Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών/ΕΙΕ, marstina@eie.gr

Χρήστος Χρυσανθόπουλος,

Υποψήφιος Διδάκτορας, Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών – Επιστημονικός Συνεργάτης, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/ΕΙΕ, cchrysan@eie.gr